selen, omdat zij *vrij* zijn, niet wat van de natuurwezens geldt: Hij heeft hun een orde gegeven, die geen van hen zal overtreden; wanneer zij overtreden, wanneer zij *zondigen*, is het God de Heere, die tegenover hen Zijn wetten *handhaaft*.

Want de Heere is onze Rechter, de Heere is onze Wetgever, de Heere is onze Koning. (Jesaja 33 : 22).

„En wien het de Zoon wil openbaren."

> Alle dingen zijn mij overgegeven van mijnen Vader; en niemand kent den Zoon dan de Vader; noch iemand kent den Vader dan de Zoon, en wien het de Zoon wil openbaren.
> Matth. 11 : 27.

Als ge in de Schrift op de ééne plaats leest, dat „de onzienlijke dingen Gods van de schepping af uit de schepselen verstaan en doorzien worden", en op de andere plaats vindt, dat „niemand den Vader kent dan de Zoon en hij aan wien de Zoon het wil openbaren", dan spreken die twee elkaar *niet* tegen; ze strijden slechts in schijn.

Er is kennisse Gods op alle manier voor ieder mensch bereikbaar; en dat was niet alleen zoo in het Paradijs maar het is nóg zoo in deze gevallen wereld, zelfs in dat deel der wereld, dat onder den vloek van het Heidendom verdonkerd is. De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt zijner handen werk. Dag aan dag stort overvloediglijk sprake uit en nacht aan nacht toont wetenschap. Daar is geen spraak of oord, daar is geen volk bekend, dat zelfs tot 's werelds end, der heem'len stem niet hoort. En niet alleen de natuur, de van leven tintelende natuur stort sprake uit voor ieder die zijn oor niet opzettelijk toestopt; maar er is evenzoo een sprake Gods, die tot alle volk en natie doordringt, in de conscientie. Niet van de eerstgeschapenen in het Paradijs, maar van heidenen in den verdorven Keizerstijd betuigt Paulus ons, dat de heidenen „betoonen het werk der wet Gods in hun harten geschreven te hebben, hun consciëntiën hun medegetuigende, en de gedachten onder elkander hen beschuldigende of ook ontschuldigende". De vorm waarin die kennisse Gods en de kennisse van Gods wil zich onder de heidenen uit, moge afgodisch en vaak ergerlijk zijn, toch is de prikkel waaruit hun afgoderij en hun ergerlijke wil voortkomt, nooit iets anders dan die verkeerd begrepen sprake Gods in de natuur en in de conscientie. Dat is het zaad der religie waarvan Calvijn getuigde, de ingeschapen Godskennisse en de toegebrachte Godskennisse, die steeds door onze vaderen beleden werd. En beleden, niet om den mensch, die viel, nog te verheerlijken, maar om, heel anders, den zondaar tegenover God buiten verontschuldiging te stellen. De gevallen menschheid als zoodanig, en ieder zondaar in die gevallen menschheid, staat dáárom juist voor God zoo diep schuldig, omdat wiens oog slechts helder geopend is en wiens conscientie zuiver reageert, de eeuwige kracht en de Goddelijkheid des Heeren HEEREN in zijn eigen binnenste ervaart en alom in natuur en historie waarneemt.

Maar hoe is het dan te verstaan, dat nochtans de Christus zoo stellig betuigd heeft, dat niemand den Vader kent dan de Zoon, en hij aan wien die Zoon het wil openbaren?

Er staat niet, dat niemand eenige kennis van God kan hebben dan door den Zoon, maar dat niemand *den Vader* kent dan wien het door den Zoon geopenbaard is.

Van satan en zijn trawanten wordt het duidelijk uitgesproken, dat ze God kennen en sidderen. En dit kan ook niet anders. Of wat is satan's val anders geweest, dan zijn strijd tegen God, zijn booze lust om God te verdringen en zich in Gods plaats te zetten; en hoe ware dit denkbaar geweest, indien hij Gods bestaan en Gods almacht niet gekend had? Maar even gewisselijk gevoelt een ieder terstond, dat satan, al kent hij God, toch nooit *den Vader* heeft gekend. Wie den Vader kent is getroost en verzoend; satan daarentegen, zoo dikwijls hij aan God denkt, siddert. De kennisse van *den Vader* maakt rijk, geeft vrede en eeuwige rust; de kennisse die satan van God heeft, doet hem sidderen. Dit toch is het verschil tusschen satan en een gruwelijk zondaar op aarde, dat een booswicht op aarde een slaapdrank kan indrinken om zijn conscientie te stillen en God te vergeten, maar dat satan juist dit *niet* kan. Voor hem is die slaapdrank der zonde ondenkbaar. Zijn besef van Gods almachtige tegenwoordigheid spreekt luide van oogenblik tot oogenblik tot hem, en juist daarom siddert satan.

De rampzalige staat der verlorenen in het eeuwige vuur is daardoor tevens duidelijk. Hier op aarde kan de verlorene zijn conscientie in slaap sussen en te midden van zijn zonde gemeenlijk buiten angst leven. Er zijn verlorenen met zoo toegeschroeide conscientie, dat ze slechts nu en dan, in oogenblikken van hevige ontroering, den toorn Gods nog weer gevoelen, en voor het overige zonder God, maar ook zonder verschrikking voor God, in hun zonde voortleven, juist omdat ze hun oog toedoen en hun oor dicht stoppen. Maar is dit leven eenmaal ten einde, en gaan ze in de eeuwigheid over, dan heeft dat uit, dan gaat ook hun het oog helder open, zonder dat ze het ooit weer sluiten kunnen, en ontsluit zich hun oor zonder dat ze het ooit weer kunnen toestoppen; en dit eeuwiglijk met open oog en oor moeten ondergaan van de almachtigheid Gods, dàt juist is hun rampzaligheid.

Staat er alzoo, dat niemand onzer *den Vader* kan kennen, tenzij de Zoon ons den Vader openbaart, dan is het duidelijk, dat dit niet op de algemeene kennisse van God ziet, die voor elk mensch bereikbaar is, maar zeer bepaaldelijk op die kennisse van Gods eeuwige ontfermingen, die den zondaar niet kan toekomen, tenzij hij in Christus verzoend en kind van God geworden, God als zijn Vader en zichzelven als kind van God heeft leeren kennen.

Er is hier alzoo geen sprake van een leer, die in het geheugen wordt geprent, van een openbaring in woorden, die we ons eigen maken, neen, er is sprake van een kennisse, die de geestelijke ervaring van het verlost en verzoend zijn ons toebrengt.

Zeker behoort hiertoe ook een openbaring aan ons verstand. „Wij weten dat de Zoon van God gekomen is, en heeft ons *het verstand* gegeven dat wij den Waarachtige kennen." Alle openbaring begint met het woord. Toen de Christus verscheen, ging hij het land door *predikende* het evangelie des Koninkrijks. Het evangelie zelf is een blijde *boodschap* van heil dat komt, en van verlossing die wordt *aangekondigd*.

Maar bij die *prediking*, bij die *boodschap*, bij die *woorden* des evangelies kan het niet blijven. Die kan men van buiten leeren en in zijn geheugen prenten, zonder dat ze ons iets naders van de kennisse van *den Vader* leeren verstaan.

Die leer op zichzelf, al wordt ze zonder bedenking of tegensparteling overgenomen, brengt het nooit verder dan tot een roepen van *Heere Heere!* Het is er mee als in Hozea's dagen, toen al het volk riep: „Heere, wij, uw Israël, kennen u!", en toen toch de toorn des Heeren tot verdelgens toe tegen Israël ontbrandde, juist omdat ze God *niet* kenden.

Moge dus al die leer, die boodschap, dat woord des evangelies eerst door de Apostelen, en daarna door woord en schrift de wereld zijn ingedragen, dit op zich zelf kan nog nimmer de kennisse van den Vader brengen.

Die kennisse komt eerst, als de verheerlijkte Christus door den Heiligen Geest ons den rijkdom van zijn verzoening toebrengt, ons als zondaren zoekt en tot kinderen Gods maakt. En dan, als Christus ons kinderen Gods heeft willen maken, dan, maar ook dan eerst, is de kennisse van den Vader voor ons zalig en heerlijk bezit geworden.

En toch, ook hiermede is nog niet genoeg gezegd.

Christus komt niet pas in het werk der verlossing tot ons. Hij is het Eeuwige Woord, dat vóór alle dingen bij God en God was. Heel de natuur, met de sprake Gods, die er in ligt, is door Hem geschapen. Hij is het *Woord*; zonder Hem gaat er in die natuur geen *sprake* uit. Gedacht buiten het eeuwige Woord, zou die natuur dood en stom zijn, en zou ons niets hebben te zeggen.

Meer nog.

Niet alleen die natuur toch is door het Eeuwige Woord Gods geschapen en met een sprake bezield, maar ook wij zelf, als mensch, zijn te midden van die natuur, niet zonder den Christus in deze wereld ingekomen. Ook het bestek van onze menschelijke natuur is uit Hem. Ook wij zijn door Hem geschapen. En met name geheel onze geestelijke aanleg, en ons vermogen om de sprake der natuur te beluisteren en te verstaan, is uit Hem ons ingeplant.

En geheel hetzelfde geldt van ons zedelijk wezen. Onze conscientie is ons uit den Christus toegekomen. Hij zelf is de conscientie der menschheid. De gemeenschap, die ons hart met de zedelijke wereldorde heeft, onze beseffen van goed en kwaad, van recht en onrecht, van wat afgrijzen inboezemt en boeit door schoonheid, van zelfzucht en liefde, van licht en duisternis, ze zijn ons alle uit het Eeuwige Woord toegevloeid.

Het is dus niet zóó te verstaan, als kenden we God buiten den Christus om, en als werd ons in en door Christus alleen geopenbaard, dat deze ons reeds bekende, van elders bekende God onze Vader is. Neen, ook de breede grondslag van de kennisse Gods waarop de kennisse van den Vader wordt opgebouwd, is uit het Eeuwige Woord ons toegekomen. De kennisse van den Vader is niet een bloem, uit hemelsche oorden neergezegen, die door Christus aan den verdorden stengel van onze menschelijke natuur wordt aangebonden; maar de dorheid van onze zondige natuur wordt door hem met nieuw leven bezield, en de kennisse van den Vader wordt geënt op de kennisse van *God* die ons door de natuur, en de kennisse van God die ons door de conscientie, krachtens onze schepping uit het eeuwige Woord toekwam.

Niet dus tweeërlei kennisse, zonder innerlijk verband, uitwendig naast elkander staande en saamgehecht, maar ééne kennisse van *God*, uit het Eeuwige Woord, door natuur en conscientie in ons opkomende, en nu in en door het Verlossingswerk van Messias tot de kennisse van *den Vader* verheven en opgevoerd.

Het is daarom een verminking van ons geloof, dat zich bitterlijk wreekt, zoo wie bekeerd is, bij het Verlossingswerk staan blijft; alsof daarin alleen de heerlijkheid van den Christus was, om nu voorts de kennisse Gods uit de natuur en uit de conscientie aan de wereld over te laten.

Neen, wie in Christus verzoend, als kind van God voor zijn Vader in de hemelen neerknielt, moet het licht, dat hem in Christus verschenen is, terug laten werken op de sprake Gods in de natuur om hem heen en in de natuur van zijn eigen menschelijk wezen, die beide uit den Christus zijn.

Vandaar, dat het Evangelie van Johannes begint met ons op dien band met den Christus te wijzen, die reeds in de schepping van onze wereld, en in de schepping van onze eigen natuur, en in de schepping van onzen eigen persoon gelegd is.

En dan is de vrucht deze, dat die sprake Gods in de natuur en die sprake Gods in onze conscientie, juist dank zij onze verzoening in Christus, een geheel anderen klank voor ons gaat verkrijgen, toeneemt in helderheid en beduidenis, en met het nu geopend oor opgevangen wordt in een zuiverheid, die genadeleven en natuurleven voor ons besef in heerlijke harmonie vereenigt, en heel de wereld, en heel onze historie, en ons eigen leven in die historie, worden doet tot één machtige openbaring van den Vader, dien we aanbidden in het aangezicht zijns Zoons.

Amsterdam, 11 Dec. 1903.

Het debat in de Tweede Kamer.

Het begrootings-debat in de Tweede Kamer droeg ditmaal een zeldzaam hoogstaand karakter; kenmerkte zich door de principieele tegenstelling tusschen wie op politiek gebied uit het Geloof of de Rede leeft, en leidde tot een discussie, waarin van christelijke zijde met heilige bezieling en meesterlijken takt de beginselen, die ons christenvolk lief heeft, werden bepleit in verband met den strijd onzer dagen.

Zij die meenen, dat met Groen van Prinsterer de bloei-periode onzer antirevolutionaire partij onherroepelijk voorbij is; dat in de adviezen van dezen eminenten staatsman het laatste woord van beginselvastheid te vinden is, en dat het geslacht der epigonen niet in staat is op het gelegde fundament voort te bouwen, zijn ditmaal bedrogen uitgekomen.

Zelfs in den parlementairen strijd tusschen Groen en Thorbecke zult ge nauwelijks oogenblikken vinden, waarin zoo scherp belijnd, zoo klaar uitgesproken, zoo doordringend tot in den wortel toe, de beide wereldbeschouwingen onzer dagen tegenover elkander zijn geplaatst. Destijds was het liberalisme oppermachtig, stond Groen als een eenling in de Kamer en kon de liberale partij zich de weelde veroorloven, den strijd op principieel gebied te ontwijken. Thans, nu de rollen zijn omgekeerd, nu naast het liberalisme de sociaal-democratie optreedt, die consequent de lijn der revolutie doortrekt en de liberale partij tot steeds kleinere dimensies brengen zal, moest wel de vraag aan de orde komen, waar het machtigste wapen te vinden is tegen een beweging, die in het voorjaar haar revolutionnair karakter openlijk toonde en alleen door het standhouden onzer Regeering, door de energie onzer christelijke werklieden, door het beginsel des geloofs bedwongen werd.

De geheel andere vorm, waarin de strijd thans gestreden wordt tegen de Revolutie, stelt aan de belijders van het Evangelie hooge eischen. Tal van vragen, die in Groen's tijd niet eens bekend waren, zijn thans aan de orde van den dag. En al mag principieel de tegenstelling dezelfde zijn, omdat de worsteling steeds gaat tusschen Evangelie en Revolutie, Geloof en Rede, het gezag Gods en de souvereiniteit van den mensch, — toch dwingt der tijden nood om naar steeds nieuwe wapenen te zoeken, waarmede de overwinning kan worden behaald.

Niet genoeg kan ons christenvolk daarom God den Heere danken, dat onze staatslieden in het parlement met zooveel beslistheid en welsprekendheid zich tot dien strijd hebben aangegord. Ditmaal liet men de taak niet over aan de Regeering, maar gevoelde men, dat de mannen, die ons volk vertegenwoordigen, zelf geroepen waren om den toegeworpen handschoen op te rapen. Men verloor zich niet in detailpunten, om spijkers op laag water te zoeken. De vijand werd in het hart getast. Er sprak hooger geestdrift in het woord. Een taal werd beluisterd, die weerklank vond in het hart van ons Christenvolk en die moed gaf voor de toekomst. Het parlement werd een worstelperk, waarin gekampt werd man tegen man om de diepste vraag, of de geest uit God, dan wel de geest der revolutie de overhand zou hebben in ons volksbestaan. En juist die principieele worsteling bracht de Christelijke partijen nauwer tot elkaar, deed de broederveeten vergeten en toonde hoe vast het cement is, dat de geloovigen bij alle verschil saamverbindt.

Zoo bracht deze parlementaire strijd ons een rijke winst. Een winst, omdat het vertrouwen versterkt werd in onze Regeering en de vertegenwoordigers onzer beginselen in het parlement. Een winst, omdat met toepassing op den strijd onzer dagen de christelijke beginselen zoo klaar en helder werden uiteengezet. Een winst bovenal, omdat in geen ander parlement in Europa met zooveel beslistheid door de Regeering en de meerderheid der volksvertegenwoordiging beleden wordt, dat de erkenning van de Souveriniteit Gods het uitgangspunt van alle staatkunde wezen moet.

Mag dit?

De actie van de voorstanders der Theologische school neemt in onze kerken een niet onbedenkelijk karakter aan, dat tot publiek protest noopt.

Dat de voorstanders eener kerkelijke opleiding op verschillende plaatsen vereenigingen oprichten, om de school te steunen, spreekbeurten voor de school laten vervullen en op alle mogelijke wijze propaganda drijven voor hun beginsel, is hun goed recht. Al is het oprichten van zulke particuliere vereenigingen, gelijk Incognitus niet ten onrechte in de *Groninger Kerkbode* opmerkte, lijnrecht in strijd met de idee der *kerkelijke opleiding*, omdat het zwaartepunt aldus van den kerkeraad naar een particuliere vereeniging verlegd wordt, — op ons standpunt kan deze evolutie der kerkelijke toestanden slechts als winst worden geboekt. Indien deze beweging doorwerkt, zal het eindresultaat zijn, dat de school te Kampen gedragen wordt door een reeks particuliere vereenigingen, die alleen hierin onderscheiden zijn van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs, dat zij in geen het minste contractueel verband met de Gereformeerde kerken staan en dat niemand weet welke de grondslag dezer vereenigingen is.

Daarover gaat onze klacht dus niet.

Maar wel over tweeërlei feit.

Vooreerst hierover, dat in verschillende classen de vraag aan de orde is gesteld, of het niet beter was de tweede collecte, die de Arnhemsche Synode voor de Vrije Universiteit uitgeschreven had, niet te houden.

Gelukkig is niet een classis op dit voorstel ingegaan, en is deze poging om de besluiten der Synode opzij te zetten en naar eigen willekeur te gaan leven, daardoor verijdeld. Maar desniettemin blijft het droeve feit, dat een der hoogleeraren van de Theologische school bij ingezonden schrijven in de *Kamper Kerkbode* openlijk de gemeente aanried geen cent in de collecte voor de Vrije Universiteit te geven. Aan een onnoozelen dorpskerkeraad vergeeft men zulk een revolutionnair streven, maar een hoogleeraar in den dienst der kerken, die openlijk aanraadt de besluiten der synode niet na te komen — niet omdat deze besluiten tegen Gods Woord of de Belijdenis strijden, maar omdat ze niet naar zijn zin zijn — neemt een positie in, die in niet één opzicht te verdedigen is.

Intusschen is deze eerste aanval op ons kerkverband afgestuit op den vroeden zin onzer classes en schuilt dus hierin niet een rechtstreeksch gevaar voor de eenheid onzer kerken.

Maar wel ligt dit gevaar in het feit, dat de vereenigingen, die voor de Theologische school zijn opgericht, zich gemetamorphoseerd hebben in kerkelijke kiescolleges en met candidatenlijsten en aanbevelingsbrieven de gemeenten bewerken, om alleen voorstanders der Theologische school in den Kerkeraad te kiezen. De kerkeraad van de Gereformeerde kerk te Rotterdam A heeft hiertegen protest aangeteekend in het volgende schrijven:

De Kerkeraad ziet zich genoopt, om door middel van onze „Kerkbode" een broederlijk, maar nochtans ernstig woord tot de gemeente te richten. Het geldt n. m. de manier, waarop door sommige broeders in dit jaar weder bij de verkiezing voor ambtsdragers gehandeld is. Door deze broeders is een schrijven aan enkele leden der gemeente gezonden met het verzoek om de door hen genoemde candidaten te stemmen. Deze handelingen moeten wij noemen *ongeoorloofd*, *schadelijk voor de gemeente* en *gevaarlijk voor de toekomst*.

Ongeoorloofd, want de leiding van het geheele verkiezingswerk behoort, volgens het recht, dat in Christus' kerk geldt, bij den kerkeraad en bij hem alleen. De broeders in de gemeente hebben volkomen recht om over voorgestelde candidaten te oordeelen; zij mogen, indien noodig, elkander inlichtingen verschaffen over de gaven van de voorgestelde candidaten; maar een comité, dat de leiding der verkiezing op zich neemt, gaat eene macht vormen tegenover de wettige, van God gestelde macht, n. m., den kerkeraad. Aangemoedigd door een tijdelijk succes kan zulk een comité ten laatste zich steeds meer macht aanmatigen, en zoo zouden in Christus' kerk de inzettingen en verordeningen Gods omgekeerd worden. Daarvoor moet de de kerkeraad waken en hij is daartoe verplicht, vandaar dat hij openlijk de gemeente waarschuwt. *Schadelijk* is de bedoelde handelwijze voor de gemeente. De broeders hebben n. m. door het opschrift boven hun circulaire „comité tot handhaving van de Theol. School" den schijn op zich geladen, dat de kwestie in de opleiding den doorslag heeft gegeven om sommige aftredende broeders niet ter verkiezing aan te bevelen en andere broeders voor dezen in de plaats te stellen. Dat nu is schadelijk voor de gemeente. Men mag den kerkeraad niet verdeelen in twee partijen, waarvan de eene helft vóór de Theol. School en tegen de Vrije Universiteit zou zijn en de andere tegen de eerste en vóór de laatste. De kerkeraad is zich volkomen bewust, dat het zijne roeping is, om de school der kerken te steunen. In een Gereformeerd kerkverband brengt men de besluiten eener Generale Synode ten uitvoer, tenzij de conscientie daartegen getuige. *Op dit standpunt staat de Kerkeraad en zal bij blijven staan.* Dat de een meer voor een school der kerken is, terwijl de ander meer gevoelt voor eene Universitaire opleiding mag geen oorzaak worden, dat men den kerkeraad in twee partijen verdeelt. Verschillend gevoelen over de opleiding mag geen aanleiding zijn, om broeders, die met eere in het ambt dienen, tegen te werken. Zoo ondermijnt men het gezag van den wettigen kerkeraad en dat is eene zonde, welke de Heere niet gedoogt, maar te Zijner tijd bezoekt. De kerkeraad heeft, getuige de laatste candidatenlijst, in 't geheel niet gedacht aan broeders die vóór of tegen eene opleiding door de kerken of eene universitaire opleiding zouden zijn, en hij gelooft, dat hij het recht heeft, om van de gemeente te eischen, dat zij geen element in de verkiezing brenge, dat hij er niet ingelegd heeft en dat volgens Gods Woord er ook niet ingelegd mag worden.

Gevaarlijk is deze handelwijze voor de toekomst. Het hart des menschen is arglistig en als broeders, die het met het Comité *niet* eens zijn, ook verkeerde propaganda gaan drijven voor de huns inziens geschikte candidaten, wat dan? Wordt dan het lichaam des Heeren niet verscheurd? Heeft men zich daarvan rekenschap gegeven? Zou dat het „onder biddend opzien tot God verkiezen van ambtsdragers" zijn? Al verkiezen wij niet meer door het lot, gelijk in de eerste gemeente geschiedde, de bede der discipelen moet toch de onze blijven: „Heere, Gij Kenner der harten, wijs Gij ons de mannen aan, die Gij uitverkoren hebt." En of men nu vergaderingen houdt of niet; of men strooibiljetten verspreidt of niet; of men broeders bezoekt of niet, het optreden van een comité van actie bij verkiezingen voor ambtsdragers is *ongeoorloofd, schadelijk en gevaarlijk*.

In den naam des Heeren, aan Wien wij eens rekenschap zullen moeten afleggen, hoe wij de gemeente bestuurd hebben, waarschuwen wij tegen deze manier van handelen en wij doen dat *zonder voorbehoud*.

Namens den Kerkeraad,

E. DOUMA, *Praeses.*
G. v. BLEEK, *Scriba*

Indien dit feit alleen te Rotterdam was voorgekomen, zouden wij deze zaak aan de prudentie van den Kerkeraad hebben overgelaten.

Maar dit is niet zoo.

Uit het Noorden en het Zuiden evengoed als uit het midden van ons land komen dezelfde klachten tot ons. In saamgesmolten kerken, waar de grootste voorzichtigheid eisch is om geen verbittering te wekken, heeft men ditmaal alle kerkeraadsleden, die van de vroegere B kerk waren, er uit gestemd en vervangen door vroegere A leden. Op een plaats, waar men nog niet tot saamsmelting kwam, wipte men een ouderling, die 20 jaren lang de kerk met eere gediend had, alleen omdat hij een bijdrage gaf voor de Vrije Universiteit.

Of het gelijktijdig optreden van dit verschijnsel in zoo verschillende deelen van ons land te wijten is aan een geheimzinnig comité, dat zonder eenige publieke verantwoordelijkheid de lakens uitdeelt, gelijk vóór de Arnhemsche synode, dan wel geheel spontaan is, laten wij in het midden.

Maar in elk geval wordt het tijd, dat deze feiten openbaar worden gemaakt, opdat de publieke opinie in onze kerken over dit zondig drijven haar oordeel uitspreke.

Rotterdam's kerkeraad heeft volkomen gelijk, dat zulke verkiezingspractijken ongeoorloofd, schadelijk voor de gemeente en gevaarlijk voor de toekomst zijn.

En niets zal ons liever zijn, dan wanneer de hoogleeraren der Theologische school openlijk bij dit protest zich aansluiten, opdat elke schijn vermeden worde, alsof met hun goedkeuring of gedoogen zulke handelingen zouden plaats vinden.

De Hervorming.

De Hervorming, het lijf blad der moderne theologen, vraagt met een sneer, of de uitlatingen van Prof. Lindeboom inzake de roeping der advokaten niet zonneklaar bewijzen, hoe gevaarlijk het voor de wetenschap zou zijn, aan de vrije inrichtingen voor hooger onderwijs gelijke rechten toe te kennen als aan de rijks-universiteiten.

De logica dezer conclusie ontsnapt ons.

Vooreerst is er in het door de Regeering voorgestelde Wetsontwerp geen sprake van de erkenning der Theologische school te Kampen, maar van de erkenning der graden door de Vrije Universiteit verleend. En het gaat toch niet aan, de stellingen van een hoogleeraar in de theologie aan een kerkelijk seminarie ten laste te leggen aan eene Universiteit, die met dit kerkelijk seminarie niets uitstaande heeft.

En ten tweede kan Prof. Lindeboom toch moeilijk gelden als de officieele tolk van wat de Gereformeerde wetenschappelijke wereld denkt en gelooft. Over juridische quaesties hebben in de eerste plaats juristen te oordeelen, en nu niet alleen Prof. Fabius, maar evenzoo Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman openlijk protest aanteekenden tegen het oordeel van Prof. Lindeboom en in onze Gereformeerde pers niet één het met Prof. Lindeboom eens bleek, mag gerust geconstateerd, dat deze Kamper hoogleeraar met zijn zonderlinge denkbeelden alleen staat.

Waaraan nog dit zij toegevoegd, dat bij aanlegging van gelijken maatstaf aan de Rijks-universiteiten, het heusch niet moeilijk zou zijn aan te toonen, hoe daar door menig hoogleeraar stellingen zijn verkondigd, die voor de rechtswetenschap minstens even gevaarlijk zijn als de buitensprong, dien Prof. Lindeboom zich veroorloofde.

Zou daaruit volgen, dat de Regeering wijs zou doen met de erkenning der Rijksuniversiteiten als de officieele kweekscholen der wetenschap in te trekken?

Gaarne zouden wij van *de Hervorming* een antwoord op dit drietal opmerking ontvangen.

Evengoed als Prof. v. d. Vlugt stellen wij er prijs op, dat geen moderne-liberale „verzinsels" aan de ontwikkeling van het vrije hooge onderwijs schade toebrengen.

Recensiën.

J. VAN ANDEL. *Paulus tweede brief aan de Corinthiers, aan de gemeente uitgelegd.* Leiden, D. Donner, 1903.

Ds. van Andel zet zijn schoonen exegetischen arbeid voort. Eenvoudig, bijna sober is ook dit boek; alle jacht op effect, alle gezwollen rhetoriek, alle uitstal van geleerdheid is vermeden. Juist daardoor doet dit boek weldadig aan. De taal is klaar en zuiver; de uitlegging gezond en practisch; een schat van rijpe opmerkingen glinstert als edelgesteenten door den gouden draad van het betoog heen. Niet alleen de gemeente, voor wie dit boek bestemd is, maar ook de Dienaren des Woords kunnen hiermede winste doen. Wij hopen, dat Ds. van Andel tijd en lust moge vinden, om nog menig bijbelboek zoo voor de gemeente uit te leggen.

J. CALVIJN. *De profetiën van Ezechiël.* Naar de uitgave van het Corpus Reformatorum uit het Latijn vertaald door J. Lugtigheid, D. des W. te Geesteren, Kampen, J. H. Kok, 1903.

Kort voor zijn sterven begon Calvijn met de profetiën van Ezechiël te verklaren; zijn krankbed en dood verhinderde hem dien arbeid te voltooien; alleen de eerste twintig hoofdstukken legde hij uit. Toch heeft ook deze uitlegging van Calvijn waarde; van eenige afmatting des geestes of mindere scherpheid van oordeel is hier geen sprake. Calvijn bleef tot het laatste toe helder van geest. Anders zou hij zeker niet een zoo moeilijk werk begonnen zijn als de verklaring van dezen profeet. De vertaling is niet slecht; alleen moge Ds. Lugtigheid zorg dragen, dat correctiefouten als trotsch voor trots (pag. 12) en stof voor of (pag. 15) niet blijven staan. Zulke fouten zijn bepaald hinderlijk.

C. VAN PROOSDIJ. *De profeet Daniël.* Tweede Deel, Hoofdstuk VII—XII. De profeet der vertroosting voor het verkoren volk. Eerste stuk. Het eerste en tweede gezicht. Hoofdstuk VII en VIII. Leiden, D. Donner, 1903.

Reeds bij de verschijning van het eerste deel vestigden wij op deze populaire exegese van Daniel de aandacht. Het tweede deel, dat een verklaring tracht te geven van de zeer moeilijke profetiën van Daniel, staat echter niet geheel op dezelfde hoogte als het eerste deel. Ds. van Proosdij is meester in het schilderen van historische tafereelen; zijn rijke fantasie bouwt het verleden op uit enkele fragmenten en vult de leemten aan. Op het gebied van de uitlegging der profetie echter heeft de schrijver zich zelf blijkbaar niet vertrouwd; vandaar dat dit deel voor twee derden geen eigen werk is, maar een compilatie van uitspraken uit andere schrijvers, vooral uit Calvijn. Zulk mozaiekwerk nu bevredigt niet. Vooral niet, wanneer de schrijver, na eerst breede stukken uit Calvijn overgenomen te hebben, ons ten slotte verklaren komt, dat hij het niet met Calvijn eens is en zelf een ander gevoelen is toegedaan. Bij hoofdstuk VII krijgt men dit eigen oordeel alhaas nog te hooren, maar in hoofdstuk VIII ontbreekt het geheel; feitelijk is hier alleen Calvijn aan het woord en worden in korte aanteekeningen de gevoelens van andere uitleggers meegedeeld, zonder dat genoegzaam blijkt, welke opvatting Ds. van Proosdij zelf voor juist houdt.

J. DEKKER. *Naar Ninevé, Jona's reize.* Amsterdam, Hoveker en Wormser 1903.

Otto Funcke gaf indertijd een practische uitlegging van het boek Jona, dat door het ongeloof wel het meest aangevallen wordt, en toonde welke rijke schatten voor het leven van onzen tijd in dit boek verscholen liggen. De nieuwe verklaring, die Ds. Dekker biedt, mag niet zoo frisch en pakkend zijn als van zijn Duitschen collega, maar staat in een opzicht veel hooger. Ds. Dekker heeft ruimschoots gebruik gemaakt van de Assyriologische ontdekkingen en daarmede een beeld geteekend van het Ninevé in Jona's dagen, dat de beteekenis van Jona's zending in het rechte licht stelt. Ook heeft Ds. Dekker volkomen terecht er nadruk op gelegd, dat de hoofdgedachte van dit boek ligt in